

לא ידע אם יש להן ריאה ולשון דבדיחותא הוא"). התלמוד תובע מגדולי ישראל, שיתרוממו למדרגת מלאכי השרת, מבלי לדרוש מהם גם תעודת גמר לידיעות בתורת החשבון והחיות. למרות הכל, אפשר להבין את המשנה "ערוגה" במסכת כלאים, רק בעזרת הכלל של פטגורס, כפי שהוכיח רבי ליפמן הללר (תוספות יו"ט). כל מקום שהתלמוד מגיע לשטח המדע, אנו נתקלים במסקנות מפליאות, שעומדות בנגוד לאסכולסטיקה של אריסטו ומתאימות למדע החדש. ההבדל בין השקפת הגאון ובין החסיד מובע במימרת המגיד, רבי דב בער, על ידיעת הטבע של המלך שלמה. אם כי, אומר הוא, סובר הרמב"ן, כי שלמה שאב את חכמת הטבע מהתורה, הנה לאמיתו של דבר נהפוך הוא, הוא הסתכל בטבע ועל כל צעד ושעל מצא בו את התורה. השקפה דומה לא נמצאת באוצר מחשבותיו של "הגאון".

כך היתה גם דרכו בתורת התכונה. בפרושו ל"ספר היצירה", המעיד על כה זכרונו הנפלא, מדבר הגאון בפרק י' על התלי, מבלי שנמצא שם הסברות, הדומות ברמתם הפסיכולוגית העמוקה לאלה של רבי בער, אם כי פרושו המצוין של רבי יוסף בר קלונימוס, אשר הוכחתי כי הוא המחבר של אותו פרוש, נותן הזדמנות מספיקה לכך. הוא הקדים את המדע החדש בחמשה דורות ושרטט את הסתעפות עצבי העין ומגלה תעלומות אנטומיות, שרק המדע החדש זכה להן. בחבורה מסביר לנו רבי אביגדור, אשר שאב ללא כל ספק מכתביו של רבי אברהם אבולפיה, מה היתה דעתם של חכמינו על התלי. אם נתרגם זאת לשפת המדע, הרי הוא ציר השמים, שהומבולד קובע אותו בחלל התבל. הציר הזה עובר את הכימה וכמו סביב חוט השדרה מתנועעת סביב לו כל מערכת השמש. כנראה שהגאון לא הגיע לכלל דעה ברורה על הבעיה, בכל זאת הוא קובע, כי לא רק תורת השמים של קופרניקוס, שאין הוא מזכירה כל עיקר, אלא אפילו התורה הפטולמאית, במידה שהיא סותרת את המוזכר באגדה, כגון חלוני הרקיע וכולי, הרי הסתירה הזאת נובעת אצלה מטעות חזוי הכוכבים, שלא ידעו "תלי" מהו. דעה מפוקפקת היא, שהרי יש לציין כי ה"זוהר" מבטל את השיטה הפטולמאית, כבלתי מדעית ונוטה לצד השיטה הקופרניקאית, שהקדים אותה במאות שנים. נוסף על כך לפי דעתו של רבי שמעון בר יוחאי, הרי ההשקפות של בני דורו בשטח התכונה, אינן אלא סברות של הדיוטות. לא יתכן לבטל במחי יד אחת את כל חכמי התכונה הזקנים והחדשים, לרבות הרמב"ם, אשר כל חכמי ישראל הראשונים העריכו אותם כדבעי. התנאים בוכות עם בני אלכסנדריא, שטענו כי הכוכבים הם יציבים ומונעים על ידי ספירות נעות, ותרן מחוסר טענות נגדיות על המסורת שבידם, כאילו הכוכבים נעים, וללא הצדקה כפי שאומר גם טיכו די ברהה אל המהר"ל. חז"ל אומרים בגמרא: היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב, עליו הכתוב אומר: (ישעיה ה') "ואת פועל ד' לא יביטו ומעשה ידי לא ראו". (ברכות ו'). אם היתה בידי הגאון היכולת להכחיש את התכונה הישנה והחדשה לטובת האגדה, כי עתה היינו זוכים לחבור תלמודי-תכונתי, בל ישכח לנצח.

בצורה אחרת לגמרי דן על נושא זה הרמח"ל. באיזו עמק נפלאה הוא מוכיח, ברוח הפילוסוף הגרמני קנט, שהופיע כעבור חמישים שנה אחר כך, כי מלבד